

Lezing Rimmer Mulder, voormalig hoofdredacteur Leeuwarder Courant

Ter inleiding van de Van der Wielenlezing 26 maart 2010, Leeuwarden

EEN CRISIS! HOERA, WEER EEN KANS VOOR HET NOORDEN!

Velen van u verwachten waarschijnlijk dat ik nu ga zeggen dat het voor mij een grote eer is hier vanmiddag in deze bijzondere bijeenkomst met zo'n bijzondere spreker het woord te mogen voeren.

Ik voel dat zelf toch iets anders. Eerlijk gezegd zie ik mezelf hier vanmiddag in het HCL als de meest beklagenswaardige figuur. Ik ben het voorprogramma. De opmaat naar het hoofdnummer waar het publiek voor gekomen is. Een fenomeen dat wij vooral kennen uit de wereld van de popmuziek. Daar is het gebruikelijk om bij concerten van befaamde bands en heel grote artiesten eerst iets van minder naam en faam een paar nummertjes op het podium te laten opvoeren.

Ik heb hierover mijn licht eens opgestoken bij iemand die dit soort concerten mee helpt organiseren en van hem begreep ik dat het nog vrij nauw luistert bij de keuze van zo'n voorprogramma. De band of de artiest die dit lot treft, moet niet zo slecht zijn dat het publiek zich gaat ergeren. Aan de andere kant moet het vertoonde niet zo goed zijn dat het ook maar iets van de glans van het hoofdnummer zou kunnen wegnemen. Het publiek moet het zich de volgende dag eigenlijk niet meer precies kunnen herinneren wat er ook al weer in het voorprogramma zat, zo legde mijn zegsman uit.

Die toelichting was genoeg om mijn rol hier vanmiddag volledig te begrijpen. Ik mag u een paar minuten bezig houden, maar u hoeft het er morgen niet meer over te hebben.

Tot voor kort had ik nog het idee dat het hoofdnummer van vanmiddag het best te vergelijken was met een bekende singer-songwriter. Zo iemand die een speciaal publiek van kenners trekt maar waar het grote publiek niet direct massaal op afkomt. Het contrast met mijzelf leek dus niet al te groot, zo troostte ik mezelf. Maar de recente politieke ontwikkelingen hebben mij ook van die illusie beroofd. Job Cohen is ineens een superster. Om bij de popmuziek te blijven: geen Ray Lamontagne, maar een Bruce Springsteen; waardoor ik nog verder marginaliseer.

De organisatoren van deze Van der Wielenlezing hadden ook een onderwerp voor mij bedacht. Of ik het thema van Cohen, de samenleving na de financiële crisis, zou willen beschouwen in noordelijk perspectief. Zit er ook een kans in voor het Noorden. Nou, dat ga ik dus niet doen. En ik zal u uitleggen waarom niet.

Het heeft in de eerste plaats met mijn persoonlijke verhouding tot het Noorden te maken. Ik heb daar niet zoveel mee. In een ander gezelschap heb ik wel eens uitgelegd dat dit onder meer te maken heeft met jeugdervaringen.

Daarvoor moeten we terug naar de vroege jaren vijftig. We hadden toen nog geen televisie, maar wel de radio en Regionale Omroep Noord. Daar werd bij ons thuis goed naar geluisterd, ook op zaterdagavonden. Dan zond de RON een weekoverzicht uit met het nieuws uit het hele Noorden. Alle branden, vecht- en steekpartijen, straat-schenderijen, vernielingen, inbraken, berovingen en ander ongerief van een hele week kwamen voorbij. Dat maakte op mij als kleuter een verpletterende indruk. Waar het Noorden precies lag, wist ik niet, maar in mijn kinderlijke fantasie was het een levensgevaarlijk, onheilspellend gebied vol geweld.

Dat beeld is natuurlijk in de schooljaren daarna wel geneutraliseerd, maar in mijn eerste beroepsjaren kwam daar iets anders voor in de plaats dat al evenmin een fijn, noorde-

lijk gevoel gaf. We hebben het nu over de tweede helft van de jaren zestig. In die tijd was het in het Noorden algemeen gebruik om te klagen over de achterstand, over de Haagse politiek die geen oog had voor het noordelijk landsdeel, over de Rijksoverheid die de noordelingen altijd tekort had gedaan.

In die tijd hielden gemeenteraden ook nog uitvoerige algemene politieke beschouwingen. Ik herinner me nog goed dat de fractievoorzitter van de PvdA in Heerenveen zijn bijdrage aan zo'n beschouwing eens begon met: "Meneer de voorzitter, Nederland is is op weg naar het jaar 2000, maar Het Noorden is op weg naar de put." Dankbare teksten voor het raadsverslag in het Friesch Dagblad, maar vrolijk stemde het niet. Het versterkte toch het gevoel dat je beter weg kon gaan uit dat Noorden.

In Friesland was die stemming van verongelijkheid nog wat erger dan in Groningen en Drenthe door de mijmeringen over een groots maar helaas verloren verleden. Ooit hadden wij Friezen een rijk van de Schelde tot ver voorbij de Elbe. Nu restte ons slechts een schamel stuk grond tussen het IJsselmeer en de Lauwers. Alles afgepakt, alles verloren. Het klonk als in de Klaagliederen van Jeremia in het Oude Testament: "Ach hoe zit hij neer, dit eens zo levend land. Een weduwnaar is hij geworden, hij die eens groot was onder de volken. Ach hoe heeft het goud zijn glans verloren..." En zo verder.

Het collectief geklaag moet toch wel indruk hebben gemaakt in Den Haag, want er kwam een speciale kamercommissie Noorden des Lands. Een select gezelschap van volksvertegenwoordigers kwam naar dit door de geschiedenis en het rijk zo deerlijk verwaarloosd gebied. Ze hielden hoorzittingen en ontmoetingen met alle sectoren van de samenleving. Ze reisden per bus en de pers mocht een van de bezoekdagen een stukje meerijden. Van Heerenveen naar Groningen over wat toen Rijksweg 43 heette, die natuurlijk veel te smal was. Onderweg deden we Drachten aan voor een rondrit langs wat activiteiten en projecten. Daar heerste toen burgemeester Van Knobelsdorf en die klaagde helemaal niet. Hij sprong in de bus, pakte de microfoon en legde aan de voorname passagiers uit dat het prima ging met Drachten.

Ruim een jaar later was ik als jong verslaggever bij Trouw in Amsterdam begonnen (inderdaad weg uit het Noorden...) en daar kwam toen de gedachte op weer eens wat extra's aan de regio te doen. Ik herinnerde me het optreden van Van Knobelsdorf en het leek met wel een aardig idee een verhaal te maken met zo'n dynamiek en optimisme uitdragende burgemeester in Friesland. Het werd inderdaad een levendig interview met als kop 'Het Noorden klaagt te veel'. Het letterlijke citaat in de tekst was nog krachtiger: "De enige kwaal van het Noorden is dat het te veel klaagt." Nou, dat vonden de noordelijke bestuurders helemaal niet leuk. Er kwamen verscheidene afkeurende reacties binnen bij de krant. En ik werd zelfs van verraad beschuldigd.

Ik heb daarna het wel en wee in het Noorden niet meer van dag tot dag gevolgd, maar wel gemerkt dat de toon geleidelijk aan wat veranderde. Om het bijbels te blijven duiden: wat minder klaagliederen en wat meer heilsverwachtingen. Er kwamen steeds meer beschouwingen over de kansen voor het Noorden. In elke nieuwe trend, nieuwe politieke en economische ontwikkeling werd een kans gezien om het Noorden van zijn isolement, zijn verkeerde ligging te verlossen. Hoera!

De congestie in de Randstad bijvoorbeeld. Het overvolle Westen des Lands werd wel voorgesteld als een overkokende pan met melk. Die overloop zou vanzelf of met een beetje hulp naar het Noorden vloeien, dat dan volop zou delen in de groeiende welvaart.

En dan de uitbreiding van de Europese Unie naar het Noorden. Weer zo'n kans. Met de toetreding van Zweden en Denemarken kwam Noord-Nederland ineens zeer centraal te liggen. De optimisten zagen een transportader, een corridor van het centrum van het land, langs Hamburg en zo verder naar het Noorden, tot in het dynamische Lapland. Alsof de Zweden die naar het zuiden willen altijd het eerst in Groningen terecht komen. Alsof ze op vloten zouden zitten die met de heersende golfstromen en wind-

richtingen vanzelf naar de Noordnederlandse kusten zouden drijven. Nee, hoor. Zelfs de Vikingen wisten al beter. Die zakten bij hun plundertochten iets verder naar het zuiden af en voeren dan de Rijn op omdat daar meer te halen was. Meer economische activiteit.

Het hoogtepunt van deze heilsverwachting, deze theologie van de vooruitgang, was de magneetzweeftrein. Met dit technisch wonder zou alles ten goede veranderen. Dit mirakel van nieuwe technologie zou de afstand van het Noorden tot de Randstad, het magisch en bestuurlijk centrum van Nederland, helemaal wegnemen. Heerenveen werd een buitenwijk van Amsterdam, Groningen zou met 'slands hoofdstad een Twin City gaan vormen.

De magneetzweeftrein kunnen we achteraf zien als de noordelijke variant van een cargocult. Dit verschijnsel kwam in de vorige eeuw veel voor in de traditionele, tribale samenlevingen op de vele eilanden in de zuidelijke Pacific. Het ontstond uit de confrontatie van deze, laten we zeggen, primitieve samenlevingen met de westerse technologie. De eilandbewoners zagen in de grote schepen zonder zeilen en zonder roeiers en in de gevleugelde machines die zo maar als vogels door de lucht vlogen tekenen van hun voorouders. Ze kondigden aan dat er weldra grote overvloed zou komen, ladingen met de begeerlijkste spullen. Om de komst van deze heerlijke cargo te bespoedigen, ontwikkelden ze nieuwe, speciale rituelen. Om de voorouders de weg te wijzen, bouwden ze op hun stranden zelfs vliegtuigen en moderne schepen na.

Wie herkent hierin niet de rituele dansen van noordelijke politici in Den Haag om de komst van de magneetzweeftrein te bespoedigen? In Drachten konden ze bijna niet wachten op dit heerlijk en stelden ze daarom al vast een treinstel op een stukje magneetzweeftrein ten toon. Als voorbode van het nieuwe Jerusalem.

U begrijpt nu hoop ik dat ik wat sceptisch ben over nieuwe kansen voor het Noorden. Toch begrijp ik de vraag of de crisis ons iets nieuws zou kunnen brengen. Het is inderdaad verleidelijk om de crisis die in 2008 zo plotseling over ons kwam, te zien als een breuk. Als het einde van het tijdperk waarin de marktideologie ons in de greep kreeg en zelfs verblindde. Als een nieuw begin, een nieuwe kans om de wereld wat verstandiger in te richten, met de wijsheid van de recente ervaringen. Helaas, we worden dezer dagen snel uit deze droom geholpen. De financiële crisis voorbij en de oude mentaliteit in de wereld van het grote en snelle geld blijkt geen spat veranderd. Het regent weer vette bonussen. Het is de schaamteloze assertiviteit die past bij het moderne hedonisme. Ik denk dat de graaiers in de City van Londen of bij de Deutsche Bank niet eens vinden dat ze recht hebben op dat geld. Nee, het is erger. Het systeem biedt hen de gelegenheid het geld te pakken en dus pakken ze dat geld. Ze malen niet om zoiets als gerechtvaardigde aanspraak.

Het is deze moderne assertiviteit, deze onbekrompen keuze voor het eigenbelang die het draagvlak onder het politiek systeem naar mijn idee ernstig ondermijnt. De politiek is uitgevonden om de verschillende belangen in de samenleving te kanaliseren en met elkaar te verzoenen, zodat er een leefbare samenleving kan opbloeien. Zie het als een grote smeltkroes waarin we alle behoeften en wensen storten, en met elkaar vermengen. Dat levert een brouwsel op dat goed moet zijn voor de kwaliteit van ieders bestaan. Dat noemden we wel het algemeen belang, maar de moderne, mondige mens kent geen algemeen belang. Die kent alleen het eigen belang.

Overheid en openbaar bestuur zijn er in deze opvatting ook niet voor dat algemeen belang. Ze zijn instrumenten die nuttig kunnen zijn voor de snelle bevrediging van de eigen persoonlijke, individuele behoeften en het afwenden van risico's die ons in ons bestaan kunnen bedreigen. De regering mag helpen om banken en verzekeraars uit de prut te halen, maar moet daarna weer oprotten en niet denken dat ze zich nu mag bemoeien met de beloningen enzo.

We zien dat soort gedrag niet alleen bij de top van het bankwezen, maar op alle nivo's; misschien iets milder, maar de basismentaliteit is dezelfde.

Het NOS-journaal of Netwerk had laatst een reportage over een voorlichtingsavond in Barendrecht waar het rijk en Shell CO2 in de grond willen opslaan. Daarin was een man te zien die zich naar camera en microfoon drong met een duidelijke boodschap: "Die CO2-opslag komt hier niet." "Waarom niet?", vroeg de verslaggever. "Omdat ik het niet wil", was het heldere antwoord.

Ik ken de man niet. Misschien is het wel een bovenstebeste burger die veel vrijwilligerswerk doet, maar voor mij was hij op dat moment het prototype van de moderne asserfieve burger. Ik wil het niet, en dat moet de overheid genoeg zijn. Ik blijf me er over verbazen hoe de mondige burgers het openbaar bestuur bij dit soort confrontaties, deze botsingen van belangen, bejegenen. De bazen van Omrin, de gedeputeerde en de raadsleden die het plan verdedigen voor een afvaloven bij Harlingen, zijn geen bestuurders die een verkeerde afweging maakten. Nee, het zijn in de ogen van sommige tegenstanders liegers en bedriegers die met feiten sjoemelen om er willens en wetens een project door te drukken waarvan ze weten dat het de gezondheid van honderden mensen bedreigt. Hoe die tegenstanders dat zo zeker weten? Nou ze hebben even gegoogeld op internet. De mondige burger maken ze niets meer wijs. Die heeft geen informatie van de overheid en zelfs geen krant of televisie meer nodig. Die vindt zijn gelijk altijd wel bevestigd op internet, dat immers geen onderscheid maakt tussen wijsheid en waanwijsheid. Ach arme, dat dachten die bankiers en verzekeraars ook; dat ze alles wel wisten.

In dit barre klimaat moet de politiek de rommel zien op te ruimen. De gevolgen van de financiële crisis beginnen nu pas in volle omvang op ons af te komen. Oplopende werkloosheid, groeiende onzekerheid en sociale onrust, een schuldenlast waaronder de overheden dreigen te bezwijken. Job Cohen en al die andere goedwillende politici, u als burgemeesters en wethouders, zullen aan de slag moeten. Er wordt een bijzonder zwaar beroep gedaan op de politiek, terwijl de basis onder het politiek systeem erodeert. Van een groeiend saamhorigheidsgevoel, een grotere lotsverbondenheid, wat optimisten wellicht verwachten na zo'n onverhoedse crisis, is niets te merken. Integendeel. Ik hou mijn hart vast nu er geen groei maar krimp moet worden verdeeld.

Tegen die achtergrond moet ik mijn idee dat ik hier vanmiddag een wat beklagenswaardige figuur zou zien misschien toch herzien. Waar we echt mee te doen moeten hebben is misschien toch eerder het hoofdnummer van deze middag: de politicus Job Cohen. Laten we hem daarom vanmiddag eens aandachtig gehoor bieden. Dat is wel het minste wat wij kunnen doen voor deze vertegenwoordiger van een beklagenswaardige mensensoort, de tegenwoordige politici.